

**ULUSLARARASI
ALEVÎ-BEKTÂŞÎ KLASİKLERİ
SEMPOZYUMU**

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

08-09 Kasım 2014

SAKARYA

Editörler

Doç. Dr. Süleyman AKKUŞ

Doç. Dr. Haşim ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Muhammed Mücahid DÜNDAR

Arş. Gör. Habîb KARTALOĞLU

Arş. Gör. Feyza DOĞRUYOL

Uluslararası Alevi-Bektaşî
Klasikleri Sempozyumu

Yayın No : 626

Yayıncı Sertifika No: 15402

ISBN: 978-975-389-871-3
16.06.Y.0005.626

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
1. Baskı, Mayıs 2016, Ankara, 250 Adet

İlksay Kurulu'nun 26.11.2015 tarih ve 5-3 sayılı kararıyla uygun görülmüş
ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 05.01.2016 tarih ve 1528
sayılı kararıyla basılmıştır.

"Bu kitapta yer alan makalalelerin sorumluluğu tebliğcisine aittir."

BASKI : **TDV/A**
YAYIN MATBAACILIK TİC. ŞİLETİŞİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Serhat Mah. 1256 Sokak No:11
Yenimahalle / ANKARA

Tel : 0312 354 91 31 (pbx)

Faks : 0312 354 91 32

e-posta : bilgi@diyanetvakfiyayin.com.tr

Anadolu'nun Dini Tarihiyle İlgili Mühim Bir Eser: *Tuffâhu'l-Ervâh*

M. Saffet SARIKAYA*

Öz

Tuffâhu'l-Ervâh, müellifi Muhammed b. Ali b. es-Serrâc ed-Dımaşkî tarafından 715/1315'de tamamlanmış Arapça bir menakıp kitabıdır. Müellif Dımaşklı olmakla birlikte, Lübnan'dan Mardin'e kadar geniş bir bölgeyi gezmiş, görmüş; Birecik, Besni ve Kahta'da Şafîî kâdılığı yapmış Rifâîliğe bağlı bir sûfidir. Bu eser Rifâî geleneğiyle ilgili pek çok sûfiye ait menkabeleri içerir. Sarı Saltuk da bu sûfler içerisinde yer alır. Esasen eser menâkıbların yanında müellifin yaşadığı dönemle ilgili verdiği malumat bakımından tarihi bir öneme de sahiptir. Bu bağlamda, Sarı Saltuk'un yanında müridleri Seyyid Behramşah, Barak Baba ve Muhammed Mâristânî'ye ait bilgi ve menakıbı içerir. Bunların yanında Bektâşî gelenekle ilgili olan Tâcu'l-Ârifin Ebu'l-Vefâ, Muhammed eş-Şenbekî gibi sûfler ve Dazlak Baba hakkında bilgi verir. Gerek Rifâî gelenekte yer alan gerekse münferit müvelleh dervişler hakkında da bilgi veren İbnü's-Serrâc, kadın erkek birlikte zikir meclislerinin düzenlendiği, muhtemelen meclislerinde dem alındığı ve zahiri ibadetlere karşı lakayt davranan bu dervişlerden sitayişle bahseder.

Anahtar Kelimeler: *Tuffâhu'l-ervâh*, İbnü's-Serrâc, Rifâî geleneği, Bektâşî geleneği.

Giriş

Bildiriye konu eserinin müellifinin adı, Muhammed b. Ali'dir. Nisbesinde yedi dedesini zikrederek sonuncu dedesini el-Kadı İzzeddin Ebû Abdullah b. es-Serrâc olarak verir ve nisbesine ed-Dımaşkî eş-Şafîî'yi ekler. Hakkında fazla bilgi olmayışı muhtemelen onun belli bir coğrafi çevrenin dışına çıkmaması ve yeterince şöhret sahibi olmayışıyla ilgilidir. İbnü'l-Hacer (1972: IV, 67) ve İbn Kâdı Şühbe (1994: II, 500) onun Birecik, Kâhta ve Besni'de kâdılık yaptığını Zilhicce 747/1347'de vefat ettiğini haber verir. *Teşvîkî'l-ervâh*'ın son yaprağında vefat tarihi tam olarak 2 Rebiü'l-ahir 747/23 Temmuz 1346 şeklinde verilmiştir (İbnü's-Serrâc, 1315^a: 323^b). Nisbesinde de ifade edildiği gibi Dımaşklı olan İbnü's-Serrâc'ın hayatı, esas itibarı ile Şam ve çevresinde, büyük ölçüde de Fırat havzasında geçmiştir. Buna göre o, Birecik, Besni ve Kâhta'da görev yapmış; Halep, Hama, Lazkiye, Menbic, Suruç gibi bölgenin diğer şehirlerinde bulunmuştur. Babasının da Lazkiye'de kâdılık yaptığı-

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta, msaffets@yahoo.com

* Çalışmaya katkılarından dolayı Prof. Dr., M. Necmettin Bardakçı ve Prof. Dr. Necdet Gürkan Beylere teşekkür ederim.

nı zikreden müellif, babasının gidip geldiği İmam en-Nevevî'den hadis dinlediğini ve Tâcuddin Firkâh'dan (690/1291) okuduğunu ifade eder (İbnü's-Serrâc, 1315^a: 152^a, 186^b).

Müellifin bilinen en önemli eseri *Teşvîkü'l-Ervâh ve'l-Kulûb ilâ Zikri Allâmi'l-Guyûb* (Ruhları ve Kalpleri Gaybları En İyi Bileni Zikre Teşvik)'dir. Eserin şimdilik bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazâde Hüseyin Paşa Bölümü, 272 numarada kayıtlıdır. İstinsah kaydı bulunmayan nüsha 20 x14 cm. dış, 15x 9,5 cm iç ebadında olup, her sayfası 19 satır, nesih hattıyla ancak çoğu kere noktasız olarak yazılı 324 varak fersude niteliktedir. M. Bayram (2002: 44) "muhtemel" kaydıyla eserin müellif nüshası olabileceğini belirtir. İbnü's-Serrâc, (1315^a: 26^b, 80^b, 124^a, 131^a; 1315^b: 199^{a-b}) eserini 703/1303 yılında kaleme almaya başladığını ve 715/1315 yılında bitirdiğini haber vermektedir.

Müellifin ifadelerinden hareketle (1315^a: 205^a ve 323^a; 1315^b: 52^b, 124^a, 201^a, 226^b) *Teşvîk*'in bir bölümü olmakla birlikte, muhtemelen hacminden dolayı ayrı bir kitap gibi tasarlandığı anlaşılan diğer eser ise bildiriye konu edindiğimiz *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftahu'l-İrbâh* (Ruhların Meyvası ve Kazancın Anahtarı)'dır. Bildiriye konu edindiğimiz bu eser hakkında aşağıda daha geniş bilgi verilecektir.

İbnü's-Serrâc, *Teşvîkü'l-ervâh*'ında *Kıfayetü'l-acûl fi'l-ilmî'l-usûl*, *Mecâzu'l-usûl ilâ hakîkatî'l-mahsûl*, *Safvetü'n-nazar fi ihtisârî'l-mihakkî'n-nazar*, *es-Sâfi*, *Ravdatu'r-ruvât*, *Nâdiru't-teşbîh fi ihtisârî't-tenbîh*, *el-Bahsü'l-müşâ' fi hukmî's-semâ'*, *el-İtimâs fi müzeyyilî'l-iltibâs*, *Semeratü'l-âdâb min şeceratî'l-âdâb*, *Zevâhiru'l-fikr ve cevâhiru'l-fakr* adlı eserleri yazdığını haber verir.

2 Cemaziye'l-âhir 708/17 Kasım 1308'de müellife verilen tarikat icazetnamesinden onun Rifâî olmakla kalmayıp aynı zamanda Ahmed er-Rifâî'nin akrabası olduğu da anlaşılmaktadır. İcazetnâmede Şeyh Ahmed er-Rifâî'ye kadar dokuz kişi sayılır.¹

¹ İbnü's-Serrâc, Sîdî eş-Şeyh Necmuddîn Abdurrahîm b. Ahmed b. er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Tâcuddîn Muhammed b. Ahmed b. er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Şemsuddîn Mustâ'cîl Ahmed b. Muhammed b. er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Necmuddîn Ahmed b. Ali er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Kutbuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Abdurrahîm b. er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahîm b. er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Muhyiddîn İbrahim el-A'zeb b. Ali b. er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Mühezzebu'd-Devle ve'd-Dîn Abdurrahîm b. er-Rifâî, Sîdî eş-Şeyh Seyfuddîn Ali b. er-Rifâî, eş-Şeyhu'l-Kebîru'l-Ârif Kudvetü't-Tavâif es-Seyyid Muhyiddîn b. Ahmed b. Ebi'l-Hasan b. er-Rifâî, eş-Şeyh Aliyyü'l-Kârî el-Vâsîfî, eş-Şeyh Ebu'l-Fazl b. Kâmih, eş-Şeyh Ebu Ali Gulâm b. Terkân, eş-Şeyh Ali b. el-Bâzbârî, eş-Şeyh Mümlî el-Acemî, eş-Şeyh Ebu Bekir eş-Şiblî, eş-Şeyh Ebu'l-Kâsım el-Cüneyd, eş-Şeyh Sîdî Seriyü's-Sakâtî, eş-Şeyh Ma'rûf el-Kerhî, eş-Şeyh Dâvûd et-Tâî, eş-Şeyh

Bu silsile müellifin Rifâîliğini ve bir Rifâî şeyhi olduğunu açıkça göstermektedir. Bununla birlikte müellif (1315^b: 129^b-130^a), babası ve dedesinin büyük müvelleh sûfi Yusuf el-Kamûnî'nin (ö. 657/1259) nazarından geçtiklerini, miras yoluyla kendisinin de ondan bereketlendiğini ve çocukluğunda müvellehlerin yoluna girdiğini haber verir. Dolayısıyla onun resmî silsile ve icazetinin Rifâîlikten olmakla birlikte müvellehlükten de nasiplendiği anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak da o, eserinin pek çok yerinde müvellehlere karşı müspet bir tavır takınmıştır.

İbnü's-Serrâc, Rifâî tarikat geleneğine ve dönemin tasavvuf anlayışına uygun olarak, bir müridin sahip olması gereken iyi ve kötü vasıfları şöyle sıralar. İyi hasletler: Nefis muhasebesi, niyet sıdk ve ihlâs, tövbe, havf ve recâ, zühd, fakr, sabır, hamd ve şükr, tevekkül, rıza ve murakabe. Kötü hasletler: Dünya sevgisi, cimrilik, hased, öfke, makam sevgisi, kibir, ucb, riya, çok yemek, çirkin söz. Bu iyi ve kötü vasıfları anlattıktan sonra aşk konusuna da değinen İbnü's-Serrâc'ın tasavvufi kavramlara yaklaşımı klasik kaynaklarla örtüşmektedir.

Bildiri konumuz olan *Tuffâhu'l-ervâh*'in bilinen iki nüshası vardır. Birinci nüsha ABD Princeton Üniversitesi Library Gift of Robert Garrett, Nu: 97'de kayıtlıdır.² Yazı ebadı 14,5 cm x 9.2 cm olup 226 varaktır. Her bir sayfasında nesih hattıyla yazılı 15 satır bulunmaktadır. Eserin varak numaraları sonradan normal rakamlarla yazılmıştır. 1^a da kitabın ve müellifin adı kapak şeklinde yazılıdır, ayrıca eserin mukaddimesinde müellif adını (1^b) ve eserin adını (2^b) zikreder. Eserin sonunda müellif tam adını ve yazımın Cemâziye's-Sânî 715'de (Eylül 1315) tamamlandığını bildirir. İstinsah kaydında ise, müstensih Ahmed Şihâbüddin b. Muhammed Bedrüddin b. el-Hûlî'nin bu nüshayı 9 Şaban 997 Cuma günü (23 Haziran 1589), 13 Muharrem 895 (7 Aralık 1489) tarihli bir nüshadan istinsah ettiği ifade edilmektedir (İbnü's-Serrâc, 1315^b: 226^b-227). Biz bildiride bu nüshayı kullandık.

İkinci nüsha Berlin Staatsbibliothek W. Ahlwardt'da 8794 numara kayıtlıdır.³ Her bir sayfası okunaklı 15 cm x 9.5 cm yazı ebadında nesih

Habîb el-Acemî, eş-Şeyhu'l-İmâm Ebû Saîd el-Hasan el-Basrî, el-İmâmu'l-Murtazâ Ali b. Ebî Tâlib (kv), Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa (sav) Bu silsileyi eş-Şakâik (1989: II, 66)'da verir.

² Kütüphanenin yeni kaydında numara Garrett no. 1127Y'dir.

³ Her iki nüsharın da Süleymaniye Kütüphanesi Amcazade Hüseyin'de özel kayıtlı

hattıyla yazılmış 21 satırdan oluşan nüsha 124 varaktır. Eserin digital nüshasından anlaşıldığına göre sırtı ve kenarları kırmızı cilt bezli, kapağı mavi-yeşil renkli ebruludur. İç kapakta kırmızı mürekkeple "*Tarihu'l-evliyâ el-Müccelledü'l-evvel min kitâbi tuffâhu'l-ervâh ve miftâhu'l-irbâh*" diye başlayarak eserin ve müellifin adı tam olarak verilir. Eserde anlatı başları ve bazı söz başları kırmızı mürekkeple yazılıdır. Eserin hâmişinde anlatı sahibi arifler kaydedilmiş, yer yer okuma kayıtları düşünülmüştür. Son varakta müstensihin Mustafa b. Muhammed el-Halebî olduğu, nüshanın 7 Ramazan 1267/6 Temmuz 1851 tarihinde istinsah edildiği kaydedilmektedir.

Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda atflarda bulunulmakla birlikte eserin bilim dünyasında yeterince tanınmadığı söylenebilir. Rifâf şeyhi Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî (ö.1909), bazı Rifâf şeyhlerinden bahsederken İbnü's-Serrâc'tan istifade eder. Benzer bir şekilde Yusuf b. İsmail en-Nebhânî (ö.1932) *Câmiu kerâmâti'l-evliyâ*'da (2003: I-II, çeşitli yerler) özellikle Suriye bölgesi sûfleriyle ilgili menâkıblarda İbnü's-Serrâc'dan nakillerde bulunur. Yakın tarihte Balkan Bektâşîliği üzerine çalışmalar yapan M. Kiel (2000: 261-266; 2009: 148-149) eseri Sarı Saltuk ile ilgili olarak kısmen kullanır. Ebu'l-Fazl Muhammed b. Abdullah el-Konevî de Kalenderiler hakkındaki çalışmasıyla (2002) İbnü's-Serrâc'tan istifade eden bir araştırmacıdır.

2000'li yıllarda Türk bilim çevrelerinin İbnü's-Serrâc'ın eserlerine ilgisi artar. Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltuk'la ilgili monografisinde (2002: 64) M. Kiel'den naklen İbnü's-Serrâc'dan alıntı yaparak bazı yorumlar yapar. İbnü's-Serrâc'ın eserlerinin Anadolu dinî tarihi için kaynak değerini ortaya koyan bir makalesinde M. Bayram, (2002: 39-57) müellifin birbirini tamamlayan iki eserini genişçe değerlendirir ve Ocak'ın ilgili değerlendirmelerinin eksik ve yanlı olduğunu göstermeye çalışır. Nitekim daha sonra Müfid Yüksel de *Gap Bölgesinde Alevi Bektâşî Yerleşimleri ve Şanlı Urfa Kültür Mozayığında Kısa Sempozyumu*'nda sunduğu "İbnü's-Serrâc ed-Dımaşkî'ye Göre Sarı Saltuk" (25-27 Mayıs 2006) adlı bildirisinde *Tuffâhu'l-ervâh* nüshasını dikkate alarak konuyu daha detaylı inceler. Ancak Yüksel'in bildirisi Sempozyum Bildiri kitabında yer almamıştır. Eyüp Öztürk'ün *İbnü's-Serrâc ve Müvelleh Dervişler (Teşvîku'l-ervâh ve'l-kulûb ilâ zikri allâmi'l-guyûb İsimli Eseri Bağlamında)* (2011)

(No: 49 ve No: 217) nüshaları bulunmaktadır.

başlığıyla müellif ve eserleri bir Doktora tezine konu edinilir. Son çalışmayla aynı tarihlerde biz de "İbnu's-Serrâc'ın Eserleri Çerçevesinde XIII. Yüzyıl'da Güneydoğu Anadolu'da Dinî-Tasavvufî Hayat" adlı bir projeyi 15.10.2010/15.10.2012 tarihleri arasında tamamladık. Proje sonrasında konuyla ilgili bazı yayınlar yaptık.⁴

Bu bildiriye önceki yayınlarmızı da dikkate alarak *Tuffâhu'l-ervâh*'daki anlatıları, verilen malumatı dönemin dini sosyal yapısı bakımından değerlendirmeye çalışacağız. Bu bağlamda eserin özeti verildikten sonra öncelikle Sarı Saltuk ve müritleriyle ilgili malumat özetlenecek, eserde önemli bir yere sahip olan müvellehhler hakkında bir değerlendirme yapılacak ve müteakiben Bektâşî geleneğiyle ilişkilendirilen Tâcu'l-Ârifin Ebu'l-Vefâ, Muhammed eş-Şenbekî hakkındaki anlatılar değerlendirilecektir. Son olarak ilgili anlatılardan bazılarının Türkçe çevirisi ek metin olarak verilecektir.

1- *Tuffâhu'l-ervâh*'ın Muhtevası

Eser, Ocak'ın (1992: 34-37) tasnifini yaptığı menkıbe türlerinden tarihi gerçeklere dayanan ve yazarı belli olan menkıbeler sınıfına girer. Ancak tek bir şeyhin menkıbeleri yerine büyük ölçüde Rifâî tarikatına mensup şeyhleri esas alan birçok şeyhin, velinin, arifin menkıbe ve kerametlerini içerir. Müellif sağlam bir dini kültüre sahip olmakla birlikte derlediği menkıbeleri halktan duyduğu ve kabul edildiği şekilde kaydetmiş, propaganda maksadı güderek bu anlatıların yaşanan gerçekler olduğunu ve inanılması gerektiğini belirterek ancak zahire bağlı inatçı kaba softaların bunlara inanmayacağını ifade eden savunma cümlelerini sık sık tekrar etmiştir. Menkıbe türü eserlerin temel özellikleri arasında yer alan abartı burada da gözlenmektedir. Eserin daha ilginç olan boyutu ise aynı dönemde derlenen diğer menkıbe türü eserlerle benzer keramet motiflerini bünyesinde taşımasıdır. Örneğin *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli* (Gölpınarlı, 1990)'de geçen keramet motifleri eserde yer alan motiflerle büyük ölçüde paralellik gösterir. Ancak birincide kerametlerin tamamı büyük ölçüde Hacı Bektâş'a nispetle verilirken,

⁴ M. Saffet Sarıkaya, – M. Necmettin Bardakçı, - Necdet Gürkan, "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Tasavvufî Görüşleri" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 31 1/2013; İstanbul, s. 75-108; "İbnü's-Serrâc'a Göre Sarı Saltuk", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 32, 2/2013, İstanbul, s. 75-110; "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 31, 2/2013, Isparta; "715/1315'de yazılan Tuffâhu'l-Ervâh'a Göre Sarı Saltuk", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu*, 6-10 Kasım 2013, Köstence, ROMANYA.

Tuffâhu'l-ervâh'da motifler farklı şeyhlere nispetle sunulmaktadır. Bazen dini normlara uygun olmayan mitolojik unsurları ve efsaneleri keramet başlığıyla aktaran müellifin bu tutumu dini değerler açısından eserin değerini tartışmaya açık hale getirmektedir. Bununla birlikte eserde, müellif yer yer kendisinden veya bizzat şahit olduğu yakın çevresindeki tarihi olaylardan söz ederek eserin içeriğini menkıbe boyutunun ötesine taşımaya başarmıştır.

İbnü's-Serrâc, eserin mukaddimesinde kendi adını verir ve içeriği şu cümleyle özetler: "Bu eser, içinde seçilmişlerden ve bilgelere gelen kıymetli anlatılar, zarif haberler, nadir rivayetler, değerli sözler kaydettiğimiz muhtasar bir kitaptır" (*İbnü's-Serrâc* 1315^b: 1^b). Zira Allah tarafından seçilmişlerin ve bilgelere nuruyla hidayet bulunur, onların bereketiyle korunulur ve onların duasıyla kurtuluşa erilir. Müellif onları yâd ederek onları yüceltmeyi ve dost edinmeyi umar (*İbnü's-Serrâc* 1315^b: 2^a). Ancak kendisi Rifâî olduğu için özellikle II. ve III. Kısımlarda kerametlerini anlattığı arifler -ki bazılarının nisbesinde de ifade ettiği gibi- büyük ölçüde Rifâî çevrelerinde yaşayan kimselerdir.

İbnü's-Serrâc, eserin beş yüz yirmi beş menkûl/anlatıdan oluştuğunu ve üçü kadın yüz elli beş kişinin anlatılarını topladığını ifade eder (*İbnü's-Serrâc* 1315^b: 2^a). Ancak eserde üç yüz elli anlatı başlığında yüz dokuz ariften menkıbeler anlatılır. Bazı başlıklarda birden fazla anlatı ve arif kişi yer alsın da müellifin bahsettiği sayıya ulaşmak mümkün görünmemektedir. Aynı eksikliği eserin kısımlarında da görmek mümkündür. Müellif eseri, *Mütekaddimûn*/Öncekiler, *Mutavassitûn*/Ortakiler, *Muteahhirûn*/Sonrakiler, *Mütekadimîne dair ilave anlatılar* ve *Hâtime* şeklinde tertip ettiğini söylemesine rağmen (*İbnü's-Serrâc* 1315^b: 2^a) IV. Kısım eserde yer almaz. Eserin her iki nüshasında da 350. Anlatıdan sonra kitabın ferağ kaydı verilir, IV. Kısım ile ilgili bir atıf yer almaz. Muhtemelen *İbnü's-Serrâc* mukaddimesindeki tasnifine eserin yazımı sırasında riayet edememiş ve III. Kısımdan sonra eseri tamamlamıştır.

Eserin I. Kısım'ı "Adı Bilinmeyen Bir Arif" ile başlar, Zünnûn el-Mısrî ile devam eder ve Tâcu'l-Ârifin Ebu'l-Vefâ ile biter. II. Kısım Abdülkadir el-Geylânî ile başlayıp Ahmed er-Rifâî ile sona erer. *İbnü's-Serrâc*, Ahmed er-Rifâî'nin yaşadığı dönem itibarıyla II. Kısım'ın başlarında yer alması gerektiğini ifade ederek, önemine binaen bu kısmın sonuna bırakıldığını -ki müellifin mensubu olduğu tarikatın şeyhidir- belirtir ve diğer şahıslara nispetle daha geniş yer verir. Müellif ona hürmeten

kendi "icâzetnâme"sini de bu bölümün sonunda verir. *III. Kısım Rifâf* şeyhi Şemseddin Müsta'cil ile başlayıp Tâceddin b. er-Rifâf ile sona ermektedir.

İbnü's-Serrâc Tâcu'l-Ârifin Ebu'l-Vefâ'nun şeyhleri ve VII/XIII. yüzyılda yaşayan halifeleriyle yine bölgede yaşayan diğer arifler hakkında oldukça önemli bilgiler vermektedir. Anadolu'da yaygın olarak bilinen *es-Seyyid Ebu'l-Vefa Menakıbnamesi*'nin (2006; 2008) aslı olan Vastî'nin Arapça kaleme aldığı *Tezkiretü'l-müttakîn ve tebşiratü'l-muktedîn*'in 773/1371'de yazıldığını dikkate alırsak, burada verdiği bilgilerin daha eski olduğunu ve anlatılardaki benzerlikten hareketle muhtemelen kaydıyla Vastî'ye kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. Burada kendilerinden nakillerde bulunan sûfler arasında Mesleme es-Surûcî ve oğlu Akîl, Ebû Bekir b. Hevâra, Ebû Muhammed eş-Şenbekî, Adıyy b. Müsafir, Ali b. el-Hîfî, Abdurrahman et-Tafsuncî, Bekâ b. Battu, Mataru'l-Bazraî, Şeyh Çakır vd. bulunmaktadır. Ancak eserdeki anlatım şeyh-halife silsilesi şeklinde değildir; müellif yeri geldiğinde onların birbirleriyle ilişkilerini gösteren ifadeler kullanır. Anlatımdan bu sûflerin kesin çizgilerle bir silsileye bağlı olmadığı, yaşadıkları dönemdeki büyük sûflerden feyz almayı benimseyen bir tavra sahip münferit kimseler oldukları anlaşılmaktadır.

Eserin *Müteahhirûn* başlığı taşıyan kısmında ise kendi zamanına yakın tarihlerde yaşamış dervişleri konu edinmektedir. Bu kısımdaki bilgiler çoğunlukla başka kaynaklarda olmayan, bölgenin sözlü kültüründen derlenmiş materyaldir. Dolayısıyla müellif yaşadığı coğrafyadaki halkın din algısını ve dini zihniyetini kısmen kendi yorumlarıyla zenginleştirerek vermektedir ki eserin çeşitli tarihi veriler bakımından orijinalliği bu malumattan kaynaklanmaktadır.

2- Menkıbe Geleneği ve Tuffâhu'l-ervâh

İbnü's-Serrâc'ın *Tuffâhu'l-ervâh*'ı menkıbe geleneğine uygun nitelikte olmakla birlikte muhtemelen müellifin ilmi şahsiyetine bağlı olarak menkıbe ve kerametlerin yanı sıra özellikle kendisinin bizzat yaşadığı, gördüğü ve büyüklerinden duyduğu olaylar hakkında bilgiler verdiği ve değerlendirmelerde bulunduğu bir eser olmasıyla dikkat çeker.

İbnü's-Serrâc'ın eserleriyle bizim ilgimiz de Sarı Saltuk'la ilgili tartışmalar çerçevesinde olmuştur. Esasen bu tartışmalar Köprülü ve Gölpinarlı'ya kadar uzanır. Özellikle XIII. yüzyılda Anadolu'da ortaya

çıkan tarikat zümrelerinin oluşumu ve sūflerin zihniyet biçimleri ve dünya görüşlerinin keyfiyetiyle ilgili farklı kanaatler bu dönemde halkın dini yapısı hakkında farklı yorumların oluşmasına yol açar. Burada medrese ve cami merkezli olarak oluşan ve resmi olarak benimsenen Sünniliğin yanında özellikle göçebe zümreler ve taşrada Kitabî dine, Sünniliğe pek de uymayan, çoğu kere eski kültürlerden birçok unsurun tekke geleneğiyle birleşerek İslam'a taşındığı ve uygulandığı farklı bir halk dini yapılanmasının mevcudiyetine vurgu yapılır. Bu yapının keyfiyeti, özellikle gayr-i sünnilik/sünnilik dışı anlamında kullanılan, ancak Batı literatüründe kullanım şekliyle İslamî dinî terminolojiye uymayan ve yanlış çağrışımlara yol açan "heretik, heteredoksi" vb. terimleriyle karşılaşması ciddi tartışmaları da beraberinde getirir. Biz bununla ilgili metodolojik tartışmaları bir kenara bırakarak (bkz., Sarıkaya, 2003: 22-36) konuyu özetlemek istiyoruz.

Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* çalışmasındaki tavrını Anadolu'da İslamiyet (1922: II, sy., 3, 188-221; II, sy., 4, 281-311; II, sy., 6, 457-486) adlı makalesiyle birlikte giderek değiştirmesi ve popüler dini kültürün Kitabî dinden çok farklı olduğuna dair vurgularına, Gölpınarlı'nın bu farklılığı değişik eserlerinde (1931; 1959-1950; 1983; 1992) Şiilikle izah etme ve Anadolu Aleviliğini Şiiliğin bir uzantısı gibi görme gayretleri eklenir. Daha sonra A. Yaşar Ocak da benzer çizgide bilimsel neşriyatını sürdürür. M. Esad Coşan (trs.), E. Ruhi Fıçlalı (1990) gibi bazı tarihçilerin ve İlahiyat kökenli akademisyenlerin konuya bakışı ise daha çok Kitabî din ve Sünnî eksenlidir. Bu bakış açıları Türkiye Aleviliği tarihi için önemli bir yorum farklılığını da beraberinde getirir. Çünkü bir taraf Aleviliğin başlangıcından itibaren "heretik", gayr-i Sünnî olduğu söylemini dile getirirken diğer taraf esasen Sünnî yapılanmanın daha sonraki dönemlerde çeşitli etkenlerle Sünnilik dışına yöneldiği tezini ileri sürer. Dönemle ilgili yerli materyalin azlığı ve aynı malzemenin farklı bakış açılarıyla yorumlanması ilgili tartışmaların devamını beraberinde getirmiştir.

İbnü's-Serrâc'ın eserlerinin önemi burada ortaya çıkar ve anlatıları bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Zira müellif menkibe ve keramet ağırlıklı materyali öne çıkarmakla birlikte eserin yazılış tarihini kaydetmekte (715 h. /1315) ve bu dönem sūfleriyle ilgili ilk elden bilgiler vermektedir. Eserlerin Sarı Saltuk ile ilgili gündeme gelişi ise müellifin Sarı Saltuk ve halifeleri Behrâmşah Haydârî, Barak Baba ve Baba Mâristânî

hakkında bizzat kendi gözlemediği bilgileri aktarmasından kaynaklanır. Müellifinin: "Onun vefatıyla bu kitabın yazılmasının arası yaklaşık on sekiz yıl kadardır. Bu kitabı 715'de yazdık." (İbnü's-Serrâc 1315^b: 200^a) ifadesi Sarı Saltuk ile aynı dönemde yaşadıklarını gösterir ki bu durum eserin kıymetini daha da artırır. Dolayısıyla Tuffâhu'l-Ervâh şimdilik Sarı Saltuk hakkında bilgi veren en eski kaynak konumundadır.

3- Sarı Saltuk ve Müritlerine Dair

İbnü's-Serrâc Sarı Saltuk'ı bizzat görmüş ve müridi Seyyid Behramşah Haydarî ile sohbet etmiş, (İbnü's-Serrâc, 1315^b: 194^b, 199^b-200^a) Muhammed Mâristânî'ye "Şeyhim" diyecek kadar samimi olmuştur. Konuyla ilgili bilgileri şöyle özetlemek mümkündür: Sarı Saltuk, muhtemelen kumrallığına bağlı olarak "Sarı" lakabını almıştır. Müellifin onun hakkındaki "et-Türki" nisbesi ve Türkmen" vurgusu dikkate alındığında Seyyid olmadığı anlaşılmaktadır. Müellif, Sarı Saltuk'un 70 yaşlarında 697/1298'de vefat ettiğini söyleyerek kesin bir tarih vermektedir (İbnü's-Serrâc, 1315^b: 199^a).

Kuzeyde yaşadığı yeri de Akçakerman'ın batısında bir yerleşim olan "Saçı/Sakçı" olarak vermiştir. (İbnü's-Serrâc 1315^b: 200^a) Burası daha sonra Baba Saltuk ve Babadağ diye adlandırılan Dobruca civarındaki beldedir.

Müellifin onunla ilgili bazı terimlerde kelimelerin Kıpçakça olduğunu söylemesinden Sarı Saltuk'un Kıpçak asıllı olduğu tahmin edilebilir. Benzeri Horasan erenlerinde olduğu gibi Sarı Saltuk da önce Güney Doğu Anadolu'da görünmüş, buradan Anadolu'ya geçmiş ve daha sonra Kuzey ülkelerine gitmiştir. Kuzeyde bulunurken muhtemelen Memlûklü hâkimiyetindeki Kıpçaklarla ilişkilerini kesmemiştir.

Müellifin naklettiği anlatılardan Sarı Saltuk ile ilgili keramet ve menakıbın daha sağlığında oluşmaya başladığı ve dilden dile yayıldığı anlaşılmaktadır. Bu menakıba göre Sarı Saltuk sadece Müslümanlar tarafından değil gayr-i müslimler tarafından da tanınan, bilinen ve kendisine başvurulmuş ruhani bir şahsiyettir. Buna binaen farklı coğrafyalardaki hükümdarlar onun bereketinden istifade etmek için ölümünden sonra lahtını veya ona ait hatıraları kendi memleketlerinde bulundurmak istemişlerdir (İbnü's-Serrâc, 1315^b: 197^b, 200^b).

Müellif, Sarı Saltuk'un tasavvufi intisabını açıkça Üveysilik üzerinden Ahmed er-Rifâî'ye dayandırmakta ve Şeyh Musta'cil-Mahmud Hayrânî-Sarı Saltuk nisbesiyle vermekte, onun Rifâîliğini tescil etmekte-

tedir (İbnü's-Serrâc, 1315^b: 198^b-199^a). Bununla birlikte Sarı Saltuk, Barak Baba, Muhammed el-Mâristânî'nin halini "bazen huzur, bazen müvellehhalindedir" diye tanımlayarak (İbnü's-Serrâc, 1315^a: 197^a) onların müvellehlğine işaret eder.

4- Müvellehh Süffiler

Yukarıda İbnü's-Serrâc'ın Rifâf silsilesi yanında, dedesi ve babasının mirasıyla müvellehhlerden nasiplenip bereketlendiğini ve eserinde Rifâf olsun veya olmasın pek çok müvellehh dervişten bahsettiğini belirtmiştik. Dönemin tarihi ve tasavvufi kaynaklarında geçen "müvellehh" terimi "v-l-h/ و-ل-ه," kökünden ism-i mefuldür. Sözlükte v-l-h, hüznlenmek, aşırı sevgiden veya korkudan aklı yitirmek, hayrete düşmek, aşırı vecd halinde kendini kaybetmek, cezbelenmek ve mecnûn olmak anlamlarına gelmektedir (İbn Manzûr, 1970: VI, 4919-4920). Terim olarak "müvellehh" ise, cemâlullahı seyrederken benliğinden sıyrılan, aşk ve üzüntüden aklını yitirip mecnûn olan kişi demektir. İbnü's-Serrâc, müvellehh bazen meczûb ve mecnûn olarak nitelendirmekte, bazen de meczûb ile müvellehh aynı anlamda kullanmaktadır (İbnü's-Serrâc, 1315^b: 144^a). Terimin dönemin diğer kaynaklarındaki kullanımıyla ilgili bkz. Öztürk, 2012, 38-40). Melâmeti tavırları sebebiyle velilik ve delilik arasındaki geçişleri yansıtan bir anlama sahip olan müvellehh halinin geniş bir coğrafyada bilindiği anlaşılmaktadır (Öztürk, 2011: 38). Buna göre müvellehh dervişlere karşı ulemanın ve halkın farklı tavırlar sergilediği bilinmektedir. Terim muhtemelen farklı coğrafyalarda yeni yerel karşılıklarla ifade edilmiştir ki örneğin Anadolu'daki "abdâl" terimi bunlardan biridir. Ayrıca Kalenderi dervişleri yanında, bazı Rifâf dervişleri ve münferit dervişler de müvellehh teriminin geniş anlamı içinde kendilerine yer bulmuştur (Öztürk, 2011: 224).

İbnü's-Serrâc'ın bölgedeki tasavvufi geleneği içinde müvellehhlerle ilgili anlatılarından ulema sınıfının onlara karşı mesafeli davranmasına rağmen halkın onlara teveccüh ettiği anlaşılmaktadır. Genellikle tarikat bağı zikredilmeyen bu dervişlerin yaşayışları yerleşik dinî ve toplumsal yapıya muhalefet üzerine inşa edilmiştir. Bu muhalefetin tezahürü giyim-kuşam konusundaki aykırılıklar, gündelik hayatın kurallarını hiçe sayan tavırlar, namaz ve oruç gibi zahiri ibadetleri terk, çoğu kere tecrid, vecd ve istiğrak halinde bulunmak ve uyuşturucu kullanmak şeklinde olmuştur. (Öztürk, 2012: 44-45). Konuyla ilgili en ilginç örneklerden birisi Kadîbu'l-Bân'dır. Abdulkadir Cîlî'nin onun namaz kılma-

dığıyla ilgili kendisine yapılan ikazlara rağmen ona teveccühü ve "O sizin görmediğiniz yerde namaz kılıyor. Üzerine düşen farzları eda etmediği ne bir gün vardır, ne de bir gece. Musul'da veya başka bir yerde namaz kıldığında onu Kâbe'nin kapısında secde ederken görüyorum." sözüyle savunması dikkat çekicidir.

Yine önemli bir örnek Dazlak Baba, Muhammed el-Halik'tir. İbnü's-Serrâc, adından da anlaşılacağı gibi Kalenderi dervîşi olması kuvvetle muhtemel olan bu sūfînin Mardin vilayetinde yaşadığını nakletmiştir. Anlatılar tipik bir müvelleh örneğidir ve Mardin emirinin ağzından bu tasrih edilir. Müellif, Dazlak Baba'nın günlük yaşayışının bir kısım halk tarafından beğenilmediği, sık sık eleştiriye uğrayarak sınamaya tabi tutulduğu, aleni namaz kılmadığı gibi hususları anlatılar çerçevesinde nakleder (İbnü's-Serrâc, 1315b: 165b-168b). Dazlak Baba hakkında anlatılan ölmeden mezara girme motifli kerametın Ahmed Yesevî'ye nispet edilen belli bir yaştan sonra mezarda yaşama olgusuyla benzerliği dikkat çekicidir.

İbnü's-Serrâc'ın ilgili anlatılarında bölgedeki tasavvufi geleneğin sosyal yapıya uygun olarak şekillendiği, kimi zaviyelerde kadın dervişlerin bulunduğunu, kadın-erkek birlikte zikir meclislerinin düzenlendiği, bazı zikir meclislerinde içkinin bulunduğu ve bu durumun şikâyet ve dedikodulara sebep olduğu anlaşılmaktadır. Anlatıların sonunda yapılanları aklayan, hatta keramet olgusu çerçevesinde doğrulayan ifadeler yer almaktadır. Bu anlatılardan XIII-XIV. yüzyıl sūfîliğinde bu tip olguların Sünnîlik dışı veya heteredoksiyle karşılanabilecek bir farklılaşmayı ifade etmediğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bugün bir farklılık olarak gördüğümüz bu unsurlar Bektâşî ve Alevî geleneğın oluşum aşamasında muhtemelen farklı Sünnî tarikat grupları arasında da görülebilen olgulardı. İbnü's-Serrâc'ın eserinde belirgin olarak görülmesi de konunun bir başka boyutu, bu tarikatlarda görülen ehli beyt sevgisinin tezahürleri olarak Hz. Ali ve evladıyla ilgili anlatılan menakıbın da mezhebî tavırların ötesinde olmasıdır.

Konuyla ilgili örneklere gelince, anlatıya göre Muhammed b. Ebî Bekr el-Aravdek'in Birecik'te iken kadınlar başına toplanır. Bu durumu hoş görmeyen bir adamın haline bātınen vakıf olan şeyh onu azarlar. Adam da özür dilemek zorunda kalır (İbnü's-Serrâc, 1315b: 161b). Diğer bir anlatıda ise, Hama'da ikamet eden Şeyh İzzüddin b. Musa Naim'in kadınlı-erkekli zikir meclisi düzenlemesi şehrin melikinin

huzurunda şikâyet konusu olur. Bunun üzerine bazılarının da tavsiyesiyle şeyhin zaviyesine şarap yükü gönderilir. Şeyh yüklerin indirilip çiğnenmesini emreder. Sonra yükler açılınca içinden dünyanın en leziz balı çıkar. Balın bir kısmını dervişler yer. Kalanını da Şeyh, köz ve pamuğu yan yana koyduğu bir kutuyla beraber Hama melikine gönderir. Hediyeler melike ulaştınca melik yaptığına pişman olur (İbnü's-Serrâc, 1315^b: 191^b-192^a). Müellif bu olayın ancak kalp gözüyle bilinebileceğini ifade ederek mevcut durumu meşrulaştırın yorumlar yapar. Bir kutu içinde bir arada gönderilen köz ve pamuk motifi benzer bir anlatımla Hoca Ahmed Yesevî menâkıbnâmesinde de yer alır (Köprülü, 1981: 33-34). Yine müellif, Sarı Saltuk'a nispet ettiği Kırk Kız müridenin varlığını haber verir.

Biz bu tip anlatıların özellikle Türk tasavvuf geleneğinin hâkim olduğu çevrelere ait olduğunu düşünüyoruz. Zira eski Mezopotamya geleneğinde bulunan Sami kökenli Hermetik, Gnostik düşüncelerin uzantısı olarak kadın algısı menfidir. Kadın, düalist hayat algısında kötülük unsuru ve kötülük kaynağı olarak görülerek toplumda ikincil konuma itilir. Eski Türk dini geleneğinde ise yapıcı, bütüncü bir düalizm söz konusu olduğu için kadın erkeğin mütemmim unsuru, hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu anlatılar XIV. yüzyıl başlarında Türk tasavvuf geleneğinde Alevîlik farklılaşmasının henüz mevcut olmadığını açıkça göstermektedir. Anadolu'daki Türk tasavvuf geleneğinde bu kültürel birlikteliğe Hz. Ali ve ehl-i beytle ilgili kabuller de dâhil olur. Kadiri, Rifâî, Halveti çevrelerdeki kabullerle Bektâşî, Tahtacı, Kızılbaş çevrelerdeki kabuller aynileşir.

İbnü's-Serrâc'ın büyük ölçüde müvvelleh sûfilere nispetle naklettiği bazı anlatılarda ise yaşadıkları dönemde Müslümanların gayr-i Müslimlere karşı savaşlarında yardımcı olan gazi dervişlerin gösterdiği keramet motifidir. Genelde "tahta kılıçlı dervişler" olarak nitelenen bu gaziler eserde yanlarında bulunan çomak, sopa, nalın vb. şeylerle bazen yalnız, bazen müridleriyle savaşa gitmekte veya üzerine dua ederek saçtıkları bir avuç toprakla zafer için katkı sağlamaktadırlar. Öte yandan barış zamanlarında bu dervişler gayr-i Müslimler için de bir melce', sığınak olmakta veya onların kurtuluşuna vesile olabilmektedirler. Bunlar arasında Şeyh Raslan, Şeyh Yusuf b. en-Nebhân el-Eylûhî, Şeyh Ebûbekir el-Aravdek, Şeyh Ebûbekir el-Ya'fûrî, Sarı Saltuk, Barak Baba gibi kimseler vardır.

5- Bektâşî Geleneğiyle İlişkilendirilen Bazı Sûfler

İbnü's-Serrâc bir Rifâî olarak büyük ölçüde Fırat havzasında bulunduğu için Güney Doğu Anadolu'da yaşayan Rifâî veya Rifâîlikle ilgili sûfler hakkında bilgi vermiştir. Bu bölge büyük ölçüde Memlûklü kontrolünde olan ve zaman zaman da Moğolların kontrolüne geçen yerlerdir. Öte yandan müellifin Selçukluların kontrolündeki Batı ve Orta Anadolu'yla ilgili bilgileri buralardan Fırat havzasına gelenlerle sınırlı olmuştur. Örneğin Konya merkezi bir şehir olmasına rağmen şehirle ilgili bilgileri Hama'da görüştüğü Emir Nâsihuddin Ahi el-Kermûnî ve Sadreddin Konevî vesilesiyle anlattıklarıyla sınırlıdır. Onun Mevlana Celaleddin Rumî ve mürşidi Şam'da da bulunduğu bilinen Şemsi Tebrizî hakkında hiç bilgi vermeyişi dikkat çekicidir. Benzer şekilde o, Hacı Bektâş-ı Velî ve Ahî Evren gibi sûfleri de tanımaz. Aynı tavrı, bu dönemde Anadolu'yu baştanbaşa gezen İbn Battuta'da da gözlemlemek mümkündür.

Bununla birlikte Bektâşîliği tasavvufi gelenek bakımından Dede Garkın üzerinden Ebu'l-Vefâ ve çevresiyle ilişkilendiren yorumları dikkate aldığımızda İbnü's-Serrâc'ın bu çevreye ilgili naklettikleri önem kazanmaktadır. O eserinin I. Kısmını Tâcu'l-Ârifîn Ebu'l-Vefâ ile bitirirken onunla ilgili iki anlatı nakleder. Burada onunla ilgili kerametlerin bir kitapta toplandığından haber verir. Bu anlatılar öncesinde Ebû Muhammed eş-Şenbekî, Ebû Bekir b. Hevâra olmak üzere Ebu'l-Vefâ'nın tasavvuf çevresinden bazı sûflerle ilgili anlatıları nakleder. Ayrıca farklı yerlerde zaman zaman Ebu'l-Vefâ'ya atıfta bulunur. Örneğin Şeyh Çakır'la ilgili olarak "Ebu'l-Vefâ Tâcu'l-Ârifîn, "Allah'tan Çakır'ın benim müridim olmasını istedim. Onu bana verdi." dedi. Onu çok överdi, tâcını Ali b. el-Hittî'yle birlikte ona gönderdi ve ona, "Bana vekâleten tâcı onun başına koy." dedi. Onun huzuruna gelişini zorunlu kılmadı." (İbnü's-Serrâc, 1315b: 65b). Yine cenazesinin Şeyh Adî b. Müsâfir tarafından yıkandığını haber verir.

Müellifin Ebû Muhammed eş-Şenbekî ve Ebû Bekir b. Hevâra'nın önceden eşkıyalık yaptıklarını tövbe edip sûfi yoluna girdiklerini haber verir. Şeyh Ebû Bekir'in tövbesinden sonra rüyasında Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Ebû Bekir tarafından hırka ve tac giydirildiği, Irak'ta kaybolmaya yüz tutan sûfi geleneğin onunla yeniden canlandığını belirtir. Ebû Muhammed eş-Şenbekî'nin ise üç gün içinde riyazetini tamamladığından bahseder.

Sonuç

İbnü's-Serrâc'ın Şam'dan başlayarak Kâhta'ya kadar Fırat havzasını dolaşması, sadece duyduklarını değil, gördüklerini de aktarması *Tıf-fâhu'l-ervâh ve miftahu'l-irbâh'a* menâkıbnâme niteliğinde olmasına rağmen değer katmaktadır. Müellif özellikle bölgede gördüğü müvelleh dervişler ve onların toplumda nasıl algılandıklarıyla ilgili somut bilgiler aktarmaktadır. Onun bu anlatılarından Anadolu tasavvuf geleneğinin Irak ve Suriye'yi, muhtemelen İran'ı da içerecek bir bütünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu yapıda kadın-erkek birlikte tekke hayatının paylaşılması, zikir meclislerinin düzenlenmesi, vecd ve istiğrak için uyuşturucu ve sarhoşluk verici maddelerin kullanılması, hayat şartlarına bağlı olarak kimilerinin zahiri şeraite aykırı davranışlarda bulunması tabii bir görünüm

arz etmektedir. Bu görünümde mezhebî ayrılıkların pek de önemli olmadığı, tasavvufî kültürün kendine özgü olarak yapılandığı anlaşılmaktadır. Anlatıların detayından halkın muhtemelen cehalete binaen çoğu kere olayları abartarak, olağan üstünlüklerle yorumladıkları müvelleh görünümlü dervişlere bir şekilde saygı duydukları görülmektedir. Daha da önemlisi bölgeye yaptığımız kısa süreli gezide gözlemlediklerimizden halk arasında bu tip inanç ve kabullerin günümüzde de devam etmekte oluşudur.

Kaynakça

- Coşan, M. Esad, *Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât*, İstanbul: Seha Yay., trs.
- Ebu'l-Fazl, Muhammed b. Abdullah el-Konevî, *es-Sûfiyyetü'l-Kalenderiyyetü -Târîhuhâ ve Fetvâ Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiye fihâ-*, Medine: 2002.
- en-Nebhânî, Yusuf b. İsmail, *Câmiu Kerâmâtî'l-Evliyâ*, I-II, Beyrut: thk., İ. A. İvaz, 2003.
- Fiğlalı, E. Ruhi, *Türkiye'de Alevilik ve Bektâşîlik*, Ankara: Selçuk Yay., 1990.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, 1983: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 2. Baskı, İstanbul.
-, *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî Vilâyetnâme*, İstanbul: 1958; tıpkıbasım İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1990.
-, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı", *İstanbul Üniversitesi*

tesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1949-1950; tıpkıbasım İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 2011.

İbn Kâdi Şühbe, *Tarihu İbn Kadı Şühbe*, I-IV, Dımaşk: thk., A. Derviş, Institut Français de Damas, 1977-1994.

İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut: Daru's-Sadır, 1970.

İbnü'l-Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Sâmine*, I-VI, Hindistan: thk., M. A. Dân, Meclisü Daireti'l-Meârifî'l-Osmaniyye, www. http://shamela.ws/.1972.

İbnü's-Serrâc, Muhammed b. Ali, *Teşvîkü'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh*, Süleymaniye Kütüphanesi, 1315^a: Amcazade Nu: 272, 316 varak.

İbnü's-Serrâc, *Tuffâhu'l-Ervâh ve miftâhu'l-İrbâh*, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, 1315^b: Robert Garret Bölümü, Nu: 97; Süleymaniye Amcazade Özel: 49, 226 varak; Berlin Staatsbibliothek W. Ahlwardt Nu: 8794; Süleymaniye Amcazade Özel: 217, 224 varak.

Kiel, Machiel, "Sarı Saltuk: Pioner des Islama auf dem Balkan im 13. Jahrhundert", *Aleviler/Alewiten*, haz., İsmail Engin, I, Hamburg, 2000, s., 261-266.

....., "Sarı Saltuk" *DİA*, XXXVI, 148-149.

Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 4. Baskı, 1981.

....., "Anadolu'da İslamiyet", *Darulfunûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 1922, cilt: II, sayı. 3, s., 188-221; cilt: II, sayı. 4, s., 281-311; II, sayı. 6, s., 457-486, Yeni harflerle baskısı haz., M. Kanar, İstanbul 1996.

Ocak, A. Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnameler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, 1992.

....., *Sarı Saltık, Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanı Öncüsü*, Ankara: 2002:

Öztürk, Eyüp, *İbnü's-Serrâc ve Müvelleh Dervişler (Teşvîkü'l-Ervâh ve'l-Kulûb ilâ Zikri Allâmi'l-Guyûb İsimli Eseri Bağlamında)*, Ankara: (Dr. Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

....., "Müvelleh" Kavramı Üzerine", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sayı: 53:1, s., 35-53.

Sarı Saltuk, M. Saffet, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka planı (XI-XIII. yy)*,

İstanbul: Ötüken Yay., 2003.

....., "İbnü's-Serrâc'a Göre Sarı Saltuk", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2013/2, sayı: 32, s., 75-110.

....., "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/2, sayı: 31, s., 89-107.

....., "715/1315'de yazılan Tuffahu'l-Ervah'a Göre Sarı Saltuk", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu*, 6-10 Kasım 2013, Köstence Romanya.

Sarıkaya, M. Saffet-Bardakçı, M. Necmettin-Gürkan, Necdet, "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Tasavvufî Görüşleri" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2013/1 sayı: 31 s., 75-108.

Taşköprülüzâde, Ahmed b. Mustafa, *eş-Şakâik-un-Nûmânîye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmânîye*, İstanbul: inceleme ve notlarla haz., A. S. Furat, *Şakâik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, I-V, Haz., A. Özcan, İstanbul: Çağrı Yay., 1989.

Yüksel, Müfid, "İbnü's-Serrâc ed-Dımaşkî'ye Göre Sarı Saltuk", *Uluslararası GAP Bölgesinde Alevi Bektâşî Yerleşmeleri ve Şanlı Urfa Kültür Mozağında Kısa Sempozyumu*, Şanlıurfa 25-27 Mayıs 2006.

Ek Metin⁵

161^b/277. ANLATI: Bu Şeyh Muhammed b. Ebî Bekir el-Aravdek bir keresinde Birecik'e geldi. Birecik içlerinde, Şeyh Müslim el-Cessâr'a misafir oldu. Orada başından şöyle bir şey geçti. Şeyhin yanında kadınlar toplanmıştı. Onları gören bir adam içinden bu durumu hoş görmedi. Şeyh onun yanına gelmesini istedi ve adamın kendisini gerçekten bir kadının tenasül uzvunun içinde gösterdi. Dedi ki: "Ey şaşkın! Biz kadınlarla işte böyle bir araya geliriz." Adam, "Tövbe ey efendim! Hayır. Allah'a sığınırım." diye öztür diledi. Bu ve benzeri şeylerin onlarla muhalifleri arasında mücadele alanı olduğunu belirtmeliyiz.

191^b/310. ANLATI: Bu Şeyh İzzeddin b. Musa Naîm'in zaviyesindeki semaya katılan bir kişi, onun sema esnasında kadınlarla erkekleri bir arada bulundurduğunu Hama Melik'ine ulaştırdı. Melik'in huzurunda bulunanlardan biri de onların aleyhine duyduklarını anlattı. Bunun üzerine melik "Demek aralarında ayıplanacak insanlar varmış." diyerek bazı had-dini bilmezlerin yönlendirmesiyle hayvanlara şarap yükleyerek şeyhin zaviyesine gönderdi. Şarap yükü geldiğinde şeyh, "Yükün bağlarını çözünüz." dedi. "Gelenler içinde hala şarap olduğunu zannederek 'Efendimiz, dökülür.' dediler. Şeyh "Çözün." dedi. Yükleri çözdüler, içlerinden hiçbir şey çıkmadı. 192^a Şeyh "Onları çiğneyin." dedi. Yükleri çiğnediler sonra açtılar, dünyanın en leziz balı çıktı. Balın bir kısmını dervişler yedi. Kalanını da şeyh, köz ve pamuğun üst üste konduğu bir kutuyla beraber Hama Melik'ine gönderdi. Hediyeler Melik'e ulaştınca şeyhe şarap yükü gönderilmesine neden olanları kınadı. Onların zâlimlerden, onlara tabi olanların da sapıklardan olduğunu anladı.

Bu olayda kalp gözüyle durumu bilmek vardır. Bizimle her ne hemhâl olursa, ilk hâli üzerine kalmaz; Allah'ın izni, dervişlerin bereketi ve hüsn-i niyetle tabiatları değişir. Ateş ile pamuğun bir arada bulunabilmesi bu anlattığımızı güçlendirir. Ne ateş sönmüş, ne pamuk yanmış. Bu, bizimle hemhâl olmanın böyle sonuç verdiğini gösterir. Tabiatlar değişmese bile, birbirlerine zarar vermezler. Kısaca, bu konudaki sırrı bilen bilir. Bu türlü meclislerle ilgili konuları anlatmak uzun sürer. Sahabenin hallerini anlatarak bize karşı delil getirmelerine de şöyle cevap veririz: Sahabede bu tür haller yok idiyse, onların zamanı teşri zamanıydı. Benzeri birçok durumda

⁵ Ek Metin olarak verdiğimiz bu bölümde metin sıralaması tebliğdeki anlatım sırasına göredir. (M. Saffet Sarıkaya)

da olduğu gibi, şeriat bir şeyin bir dönemde belli bir sıfat ve hal üzere olmasını uygun görmüştür. 192^b Bu şey, başka bir dönemde farklı bir surette bulunabilir. Benzerin meydana gelmesi ya da bir engelin ortadan kalkması gibi durumları kabul etmemek söz konusu değildir.

311. ANLATI: Şeyh İzzeddin bir defasında Hama'ya dört yüzden fazla müvelleh müridiyle beraber geldi. Sabun, çöven, hünnap vb. şeyler yediler. Hama Meliki, "Bu sıkıntılı bir iştir." dedi ve onu imtihan etmek istedi. "Bana çokça reçine yapın." dedi. Ondan dört kantar ekmek istediler ve onu reçineye çevirdiler. Sonra reçineyi satmalarını emredince reçine çöpe dönüştü. Şeyh, "Dervişlerin sırrı satılmaz." dedi. Bil ki, müvellehlere bir şeyi en güzeliyle değiştirmedikçe yemezler, çoğu bunu rabbanî sır olarak tecrübe ederler.

312. ANLATI: Şeyh İzzeddin kalabalık bir grupla sultanın arkadaşlarının yanında iken bir şeyh geldi. İki şeyh yarıştı. Şeyh şöyle dedi: "Sîdî İzzeddin! Ey Hama şehrinin şeyhi! İstersen sen çevir, biz eski hâline döndürelim veya aksini yapalım." Bunun üzerine Şeyh İzzeddin şaşırıp kaldı ve şöyle dedi: "Bundan daha kolayı var. Şu kalbur yaklaşık bir Dımaşk çuvalı, iki mekkûk (yaklaşık 40 kg) kadar alır. Ben onu yiyecek ile doldurayım, bu insanlar yesin, yedikçe bitmesin. 193^a Sen buna başka bir şeyle mukabele edersin." Sonra Şeyh İzzeddin bunu yaptı. Sonra diğer şeyh onun yemeğine işaret edince yemek una dönüştü. Şeyh İzzeddin işaret edince o kuma dönüştü. Sonra dedi ki: "Sen bizim kadar temekkün ehli olsaydın biz onu kuma dönüştürmezdik."

313. ANLATI: Harûriyye'nin altındaki Hamrîn dağı tarafında Bâkûba'nın doğusuna düşen Bağdat'a bir günlük mesafede Behrâde köyünde Ümmü'n-Naîmiyye'nin dedesi Sîdî Ali'nin türbesi vardır. Buradaki selamlıkta sema yapılıncaya oradaki bir hurma sarşılır ve içinden kan akar. Yaprakları insanların üzerine zaferan saçar. Hummalıya buhur olarak fayda verir. Kapının eşiğinde büyük bir ağaç kökü vardır. Kısır kadın ondan bir yaprak yerse istediğine hamile kalır.

314. ANLATI: Şeyh İzzeddin'in hatibi yanında dervişlerden bir grup vecd hâlindeyken bir namaz için kıyama durdu. Onlar bağrınsınca hatip namazı terk etti. Şeyh, "Niçin böyle yaptın?" diye sordu. Hatip cevaben, "Çünkü onlar hâli bozdular, cahillere uydular." dedi. Şeyh ona, "Yazıklar olsun! Bu doğru bir vecd ve rabbanî bir hâldir. Bilen onu inkâr etmez." dedi. Sonra işaret parmağıyla başının ortasına iki kere vurdu. 193^b Hatip onlar gibi müvelleh oldu, ilim adına ne varsa bütün bildiklerini unuttu. Bu durum

yaklaşık iki yıl sürdü. Sonra bir grup onun için şefaati istedi. Ona bir kez daha vurdu. Eskisinden daha fazla bilgiyle önceki hâline döndü. Ancak, "Beni vecd ve fukaranın hâlinde ayırma." deyince şeyh onun talebine uydu. O da ruhanî, rabbanî, vecd sahibi bir âlim oldu. Ölüncüye kadar mübarek zamanlarda ağlayıp sızlamada ve vecd hâllerinde müvellehlere yarıştıyordu.

Bu ve bunun gibiler bu meseleyi zemmedilen bir mecnunluk sayan cahillerin ta'nundan neredeyse kurtulamaz. Oysa o, ilimde rusûh sahibi olanların ve bildikleriyle âmil olanların şehadetine göre bu durumdan uzaktır. Dervişlik ve etkileri bunu yapmaya sevk eder. Osman b. el-Âsî es-Sakaffî (ra)'den şöyle nakledilir: "Hz. Peygamber (sav) kendisine dedi ki: "Kalk, kavmine imamlık yap." "Kalbimde bir vesvese buluyorum." dedim. Bana, "Yaklaş." dedi. Yaklaştım. Karşısına oturttu, avucunu göğsümiün ortasına koydu, sonra şöyle buyurdu: "Dön." Elini omuzlarım arasına koydu sonra, 'Kavmine imamlık yap.' buyurdu."⁶ Bu ve benzerini yapan kişiye bu hadis delildir. 194^a Ehlinin bileceği nebevî bir mirastır. Onu ancak, nasibine haddi aşarak buğz ve isyan edip karşı çıkanlar ve cahiller inkâr ederler. Bunu bil ve düşün, inşaallah Allah'ın hidayetine erersin.

Deriz ki: Bu Şeyh İzzeddin b. Musa Naîm er-Rufâsî evliyanın büyüklerinden, tahkik ehlinden, tarikat önderlerindedir. Zâhirî hâlleri, benzeri çok az görünen olağanüstü kerametleri vardır. Onun makamı Selemye'dedir. Türbesi, Selemye'nin batısına, bir saatlik mesafede Hama'nın kible tarafında yarım günden fazla mesafedeki Silla köyündedir. Türbesine gömülüdür. Kabri şimdi ziyaretgâhtır. Her yıl ölüm gününde büyük bir anma töreni yapılır. Onun pek çok müridi, müritleri arasında büyük şeyhler ve onların da müritleri vardır. Onların doğru ve görünür, bilinir hâlleri vardır. Güçlerine delalet eden güzel kerametleri vardır. Onun kerametleri ve benzerleri ancak az kişi tarafından tasdik olunur. Biz onun takipçilerinden pek çok kimseyle tanıştık, görüştük (Allah hepsinden razı olsun). 675 senesinde el-Melikü'z-Zâhir'in ölümünden birkaç ay önce vefat etti (Allah ikisine de rahmet eylesin).

214^a/339. ANLATI: Dimaşk'ta, Bâb-u Tuma'daki geçitte, bildiğimiz ancak geçerli bir sebeble adını vermediğimiz, bir yerde Sîdî Tâceddin yaklaşık yirmi yaşlarında bir kadına uykuda uygun bir nasip verdi. Sonra kadın Murakkab kalesinde oturdu. Dervişler onun evine gidip geliyorlardı. Ka-

⁶ Müslim, *es-Sahîh*, Kitâbu's-Salât, 37.

dının yanına iki derviş geldi, bir süre kadının yanında kaldılar. Onlara büyük hâller ve pek çok keşifler gösterdi. Sonra onlardan birisinin nefsi, kadının sevgi ve ihsanına tamah etti. Kadınlardan istenen şeyi istedi. Kadın görünürde, "Evet." dedi adam gafletinden dolayı kabul edildiğini zannetti. Gece kadınla beraber yatınca onu kuru odun olarak buldu. 214^b Nefs-i emmâresine şöyle dedi: "Göğüsler, kadının en yumuşak yeridir." Onlara dokundu ve yuvarlak bardak gibi buldu. Onun burnuna dokununca nefesini hissedemedi. O zaman korkudan tir tir titredi. Şayet hoşgörü ve nezaket olmasaydı kendisinin helâk olduğuna inanacaktı. Allah'a istiğfar üzere bağışlanma ve af dileğiyle bir köşeye çekildi. Seher vakti gelince kadın âdeti üzere namaz için kalktı. Adama karşı hiç bir şey olmamış gibi davrandı. Sonra adam özür dilemeye başladı. Kadın, "Zararı yok, sen batına uygun olmayan bir işe inandın. Biz de nimetlendirdik. Allah engel oldu." dedi. Sonra onun talebinden dolayı tövbe etmesini istedi, ona ikramda ve daha fazla iyilikte bulundu. Adam kalan ömrünü şaşkınlık ve düşünceler içinde geçirdi.

Adamın bu cüret ve cesaretinde bilen ve ders alan kimseler için bir hikmet, anlamaya çalışanlar için de ibret vardır. Böylece daha önce dervişlerin hâlleri konusunda hiçbir görüşü olmayan kimsenin imanı artmıştır. O tövbe ve inabe içindedir. Bunu bize Şeyh Muhammed el-Mazgirdî adamın kendisinden naklederek anlattı. Şeyh son zamanlarda birlikte oturduğumuz biridir. Biz adamın adını doğru bir gaye ile vermiyoruz. Allah bizi ve onu ıslah etsin.

102^b/202. ANLATI: Şeyh Abdullah el-Ermevî -son olarak el-Ermevî olarak tanındı-, Şeyh Ebû Bekir el-Huzâf (Allah rahmet eylesin)'ye bir süre hizmet etti. Bir gün hataya düştü. Şeyh, "Bugün git ve Halep şehrinin kapısında otur." dedi. O da oraya gidip oturdu. Yanına kalabalık bir grupla, hizmetçisi ve katırı ile meyhaneci kadın geldi. Kadın onun gönlüne düştü. Peşinden gitti. Kadın, "Seni Şeyh Ebû Bekir mi gönderdi? Buyur gir." dedi. Onun üzerindeki derviş libasını çıkarıp bir sene boyunca meyhane garsonu elbisesi giydirdi. Bir sene sonra ona elbiselerini geri verdi ve "Şimdi şeyhe git." dedi. Şeyh Abdullah, "Sen kimsin?" diye sordu. Kadın, "Ben onun hapisanesiyim." dedi. Çıkıp yürüdü ve şeyhe vardı. Şeyh onu görünce "Dımaşk'ı sana ikta olarak verdim." dedi. Orada büyük hâller yaşadı. Onlardan birini gelecek menkulde anlatacağız.

268. ANLATI: Saliha derviş bir kadın bana şöyle anlattı: Ben şarkı söyledim. Sonra yıllarca bu işten vazgeçtim. Bir gün Şeyh İbrahim'i ziyarete

gittim. Beni görünce, "Ey filanca'nın kızı! Hadi bakalım şarkı söyle." dedi. "Ne söyleyeyim?" dedim O da dedi ki:

*Gözümü sevgililerin yüzünü gördüğü zaman
Rağbet gecelerinde namazı terk ederim
Yüzlerin güzelliği ortaya çıktığı zaman
Onlara her yönden ışık vurur*

Deriz ki: Bu iki beyit aşağıdaki üç beyitle birlikte Seyyid Abdulkadir el-Cîlî (ra)'den alınmıştır:

*Kanımı akıtmadığım sürece rıza bana haram oldu
Savaşın kahramanlarına karşı pazularımızla mücadele ederim
Azimle âriflerin saflarını yararım
Benim şerefim bütün mertebelerin üzerindedir
Aşka hak ettiği değeri vermeyen kişi
Asla görevini yapmış olmaz*

269. ANLATI: Şeyh Ömer es-Sincarî bize şöyle anlattı: Bir gün bir cemaatle birlikte Dımaşk'ın dışındaydım. Şeyh İbrahim el-Ciâne'yi beklerken gördüm. Bir kadın geldi 156^a ve ondan dua istedi. Kadın elini onun eski elbiselerinin üzerine sürüp sonra kendi yüzüne sürdü. Orada Anadolu'dan gelmiş iki fakih vardı. Onlardan birisi dedi ki: "Ey kadın onun üzerine sürdüğün ellerin pislendi". Şeyh ona öfkeyle baktı. Sonra oturup büyük abdestini yaptı ve kalktı. Münkir fakih atıldı ve onun dışkısını kaşıklamaya başladı. Arkadaşı onun elbisesine yapışıp onu çekiyor ve şöyle diyordu: "Yazıklar olsun. Bu şeyhin dışkısıdır". Diğer fakih biraz toprağa karışmış kısmıyla beraber onun hepsini parmağıyla sıyırıp, yaladı ve dedi ki; "Valahi ben bal yaladım".

Bu rivayet ve içeriğine bak. Arkadaşının ikazına ve uyarmasına rağmen nasıl şeyhin dışkısını parmaklayıp yalıyor. Bu durum ancak inkâr ve batıla daldıktan sonraki dilek ve temennileri kamçılar. Buna benzer olaylar başka yerler ve zamanlarda da ne çok yaşanmıştır.

Bu Şeyh İbrahim el-Ciâne, evliyanın büyüklerinden, tarikatın önde gelenlerinden. Onun büyük kerametleri, kıymetli nükteleri, bol cömertliği vardır. 7 Cemaziye'l-evvel 680 Pazar günü Dımaşk'ta vefat etti. Salihîyye dağında Müvellehl mezarlığına gömüldü. Yaklaşık yetmiş yaşlarındaydı. Allah onların hepsinden razı olsun.

189^a/308. ANLATI: Şeyh Dâvûd'un Seyyide Rukiye adlı bir kızı vardı. –Genelde kadınlar hakkında bilgi sahibi olmak zordur.- Ancak bu kadın şeyhin yanından ayrılmadığı için adı bilinir. Güvenilir bir gruptan nakle edildiğine göre, onlar o kadının evinde güzel bir semaya katılmışlardı. O da kapıda bekliyor, onlar için zamanı gözlüyordu. Gece bitince, “Ey dervişler! Çabuk çıkınız.” dedi. Onlar çıkınca kilimler indi. Adamların altında, ülkedeki âdetlere uygun döşemelerin arasına uzatılmış taşlardan yapılmış dam vardı. Kadın adamlara, “Bazı adamlar benim hâlimi bozmaya geldiler. Onlara her taraftan engel oldum, fakat damı unuttum. Onu yıktılar ve dam çöktü. 189^b Üzerinde raks ettiğiniz kilimleri Allah'ın gücü ve seleflerimin (Allah onlardan razı olsun) bereketiyle bu günün sabahına kadar tuttum.” dedi.

Diyoruz ki: Bu Şeyh Dâvûd es-Sımâdî ve babası Şeyh Müslim evliyanın büyüklerinden ve seçkinlerinden, tarikat önderlerindedir. Onun birçok menkıbesi ve pek çok kerameti vardır. Busrâ'ya yakın Sımad köyündendir. Bu köy, Dımaşk sınırından iki saat uzaklıkta kible tarafındadır. Onun böyle olması gerekir.

MUHAMMED EL-HALİK/BABA DAZLAK

280. ANLATI: Türkçe, “Dazlak Muhammed” veya “Baba Dazlak” denilen Muhammed el-Halîk, Mardin'in kasabalarından Habur nehrinin doğduğu yerin başında ikamet ediyordu. Öğrencilerinden ve sevenlerinden bir cemaati vardı. Mardin emirinin de içinde olduğu halkın çoğu onun Şeyhliğini kabul etmiyordu. Bir keresinde Mardin emiri Şeyh ile bir araya geldiler. Şeyh ona sitem etti. Emir: “Ben mazurum, senin görünüşün müvellah gibi, 166^a senden ve müridlerinden inkâr edilesi bazı şeyler zuhur ediyor. Bize açık keramet göster ki halinizi kabul edelim” dedi. Şeyh dedi ki: “Allah'ın adıyla, ben şimdi öleceğim. Sen de beni istediğin gibi defnet. Ben 150 gün yani beş ay sonra ortaya çıkacağım.” Mardin emiri “kabul ettim” dedi. O anda Şeyh öldü. İstedliğini yaptılar. Birkaç adam boyunda derin bir mezar kazdılar. En dibine onu gömdüler. Üzerine içinden çıkması hayli zor ve meşakkatli olacak taştan bir lahit yaptılar. Sonra mezarın üzerini doldurdular ve üzerine de ahşap bir türbe yaptılar. Sonra gece-gündüz uyumadan türbeyi bekleyen çok sayıda adam görevlendirdiler.

Müddetin sonunda Şeyh ortaya çıkınca cemaatini topladı ve çeşitli eziyetlerle intikam aldı. Küfür, lanet ve benzeri ağzına ne geldiyse söyledi. Görünüşte durumuna bakılınca bazı özürleri kabul edilebilirdi.

Sonra diğer bir yirmi gün sonra Şeyh tekrar zuhur etti. Mardin emiri

zillet içinde özürler beyan ederek Şeyh'e geldi ve: "Ey efendim, sen belirlediğin tarihte ortaya çıkmadın" dedi. Şeyh cevaben: "Ey ahmak, bu süre içinde yüce Allah'ın esiriydim. Arta kalan sürede senin esirin oldum. 166^b Bunun sebebi imtihan ve meşakkatte yaptığın şeylerin haram olmasıdır, ey miskin" dedi. Mardin emiri, "ey efendim, doğru söyledin" diyerek tövbe etti, bağışlanma diledi; Şeyhe ihanet eden cemaate ikramda bulunmasını istedi. Şeyhin en çok sevenlerinden ve en düşük hizmetçilerinden biri oldu.

281. ANLATI: Baba Dazlak'ın dostlarından Hasan Say Lûran diye adlandırılan zat bize gizlice anlattı: Şeyh Muhammed el-Halîk'e emirin ve orada bulunanların üzerindeki halin geçmesinden sonra, durumu sordum: "Sen ortaya çıktığında kabir aynı şekildeydi. Siz daha cüsseliydiniz. Biz sizi zayıf gömdük, siz şişmanlamış olarak çıktınız." Bana gizlice dedi ki: "Peygamberin (sav) ve Hulefâ-i Râşidîn'in sofrasında yemek yediğimden dolaydır."

Diyoruz ki: Biz bunu anlatmamayı düşündük. Fakat Şeyh'den bize bâtıf bir işaret geldi. Görenlerin çoğunun anlayamadığını, düşünemediğini ve bunu anlamaya güçlerinin yetmediğini bilmemizden dolayı bunu anlatmamız zorunlu oldu. Allahım bizi bağışla. Âmin.167^a

282. ANLATI: Şeyh Muhammed, Mardin bölgesindeki Cemlîn kazasından ele geçirilmiş el-Mahîle köyüne Cuma günü namaza yakın geldi. Köyde Şeyhi seven büyük bir topluluk ile Şeyhi inkâr eden alçak bir adam vardı. Şeyh onu yola getirmek istiyordu. Şöyle dedi: "Hakkâri dağlarından salih bir kişiden bize bir hediye geldi, ondan size ikram edeceğim." Yanında sanki dallarından yeni koparılmış, yaprağı ve çiçekleri bulunan dört nar çıkardı. Bu olay kışın ortalarında Erbaîn'de oldu. Bunun üzerine adam öpmek üzere Şeyhin ayaklarına kapandı. Dedi ki: "Bütün mallarımı derişlere dağıttım." O, Allah için çok şey harcadı. Bundan sonra Şeyhi aşırı derecede sevenlerden oldu. Bu ona layıktır. Her mü'minin böyle olması gerekir.

283. ANLATI: Güvenilir bir şahıstan nakledildiğine göre şöyle dedi: Bir defasında azgın bir kısrak aldım. Satıcı beni: "Ne zaman azgınlaşırsa zapt edilemez" diye uyardı. Allah'ın takdiri Harran çöllerinde bir gün elimden kaçtı. Kısraktan ümidi kestim. Allah bana şöyle dememi ilham etti: "Ey Baba Dazlak, Muhammed el-Halîk, onu ancak senin vasıtanla bilirim". 167^b Çok geçmeden kısrak karşımda gördüm. Kaçmasın diye yavaş yavaş onu tutmak için yürüdüm. Bundan dolayı Şeyhe bir koyun adamış-

tım. Daha sonra Şeyhi bir pınar başından gördüm. Beni görünce dedi ki: "Uzaktan gelen bu gürültü de ne? Bizi üzdüğün yetmez mi? Dervişler için adadığın şey nerede?" "Başım üstüne ey efendim", dedim. Neredeyse aklım başımdan gidiyordu.

284. ANLATI: Halk Muhammed el-Halîk'in "niçin açıkça namaz kılmadığını" soruyordu. Dedi ki: "Bizim bu konuda sırlarımız vardır". Gittikçe onun aleyhinde olanlar arttı. Dedi ki: "Bir keresinde iki rek'at namaz kıldım, Harran şehri, muhafızı Şeyh Hayyat b. Kays ile birlikte harap oldu." Halk, "namaz kılman gerekir" dediler. Şeyh iki rek'at namaz kıldı. Namazı biter bitmez Allah vakitsiz bir zamanda bulut, şimşek, yıldırım ve güç yetirilemez bir afat gönderdi. Öyle ki, o anda hepsi helak olacaklarına inandılar. Aman dileyerek ve yardım isteyerek Şeyh'e geldiler. Şeyh: "Ey kavm, Allah'ın sırları konusunda bana karşı çıkmamanızı söylemedim mi?" dedi. "Bu azar vakti değil. Çocuklara ve canlılara merhamet et" dediler. Halkın ısrarı artınca 168^a başını açtı. "Bizim helak olmamızı mı istiyorsun?" dedi. Sözüünü bitirir bitirmez Allah Teâlâ sanki hiçbir şey olmamış gibi havayı açtı, ortalığı düzeltti.

Deriz ki: Bunda Allah'ın başarılı kıldığı kimselerin anlayabileceği büyük sırlar vardır. Ariflere göre, buradaki şüphe konusu Abdulkadir el-Cîf ile Adi b. Müsafir (ra) arasında elçilik yapan Musullu müvelleh Kadîbu'l-Bân problemidir. Nitekim İnsanlar Şeyh Abdulkadir'e, "siz ilmiyle amel iki büyük şeyhsiniz. Kadîbu'l-Bân ise sizin ikinizin arasında gidip geliyor, namaz da kılmıyor" dedikleri zaman Şeyh Abdulkadir şöyle cevap verdi: "Onun namaz kılmadığını nereden biliyorsunuz? Allah'a yemin olsun ki o bir vakit namazı kaçırmıyor ve namaz kıldığında Allah'ın şerefli kıldığı Kâbe'sinin kapısına secde ediyor. Bu konuda şahit olarak şahitliği bin kişiye bedel Seyyid Abdulkadir yeter.

285. ANLATI: Şeyh Muhammed el-Halîk şöyle dedi: "Bir keresinde koç donuna girdim. Adamın birisi beni başkasına sattı. Bir kasaba vardım. Onun beni keseceğini anladım. Beni eve bıraktı ve biraz ot verdi. Sonra çıktı ve kapıyı kapattı. Sonra başımı kaplayan saçlar şimşek gibi parlayan gözlerle insanların anlattıkları gulyabaniye 168^b benzeyen başka bir dona girdim. Kasap beni kontrol etmek için girince yerimi boş gördü, ben ürktü-tücü bir görünümle ona yakın duruyordum. Benden kaçtı ve "ey Süleyman koç gulyabani olmuş" dedi. Sonra insan donuna girip, kasaptan kırk gün et aldım ve "ey kasap beni bilseydin!" diyordum.

Biz diyoruz ki: Bunda ehlinin bileceği büyük sırlar vardır. Bunlar im-

kân buldukları sürece bu güç kendilerine verilir. Bu konuda örnek çoktur. Konu zâhir ulemasına uzak olduğu için onları anlatmıyoruz.

EBÛ BEKİR B. HEVÂRA

56. ANLATI: Şeyh Ebû Muhammed eş-Şenbekî (Allah rahmet eylesin) şöyle dedi: Bir gün şeyhim Ebû Bekir b. Hevâra (Allah rahmet eylesin)'nın önünde büyük bir aslan gördüm. Onu muhatap almış gibi yanaklarını toprağa buluyordu. Şeyh de sanki ona cevap veriyordu. Sonra aslan ayrıldı. Şeyhe dedim ki: "Sana nimet veren aşkına aslana ne dedin? O sana ne dedi?" Şeyh şöyle cevap verdi: "Ey Şenbekî! Aslan bana dedi ki: "Üç gündür yemek yemedim. Açlık bana zarar vermeye başladı. Bu gece seher vakti Allah'tan yardım istedim. Bana, 'Senin rızkın Hümâmiye'de bir sığırdır, onu başına gelecek bir kötülük karşılığı avlarsın.' denildi. Ben de bundan korktum, ne olduğunu bilemedim." Ben ona, "O sağ tarafındaki bir yaradır. Bir hafta ondan muzdarip olacaksın." dedim. Şeyh sonra devamla: "Ey Şenbekî! Ben levh-i mahfûza baktığımda ona ait bir rızık olduğu belliydi. Hümâmiye'den on bir adam çıkar, onlardan üçü ölür. İkiisi ikişer saat arayla, üçüncüsü ise yedi saat sonra ölür. Onlardan biri aslanı yaralar." Şenbekî şöyle dedi: "Hümâmiye'ye koştum, bir de baktım ki aslan beni geçmiş, Hümâmiye halkından bir grup çıkmıştı. Aslan yaralandı. 36^b Aslan sığırı sürüklerken yarasının kanadığını gördüm. O gece adamların yanında kaldım. Adamlardan biri, grup vaktinde, diğeri yatsıdan sonra üçüncüsü de seher vakti öldü. Sonra şeyhin yanına geldim, aslanı onun yanında iyileşmiş olarak gördüm."

Not: *el-Hümâmiye*: Ümmü Abîde'ye bir günlük yakınlıktaki yol üzerinde bir köydür. Oradakilere selam olsun.

57. ANLATI: Batâih'ten bir kadın Şeyh Ebû Bekir b. Hevâra'ya geldi ve şöyle dedi: "Benim oğlum kıyıda boğuldu, benim ondan başka kimsemi yok. Sana Allah adına yalvarıyorum, Allah sana onu getirme gücü verdi. Şayet bunu yapmazsan yarın Allah ve Rasûl'üne seni şikâyet ederim. Derim ki: Ben üzüntü içinde geldim. Bana çare olmaya muktedir olduğu halde bunu yapmadı." Şeyh başını öne eğdi sonra "Nerede boğulduğunu bana göster." dedi. Kadın çocuğun boğulduğu yeri ona gösterdi. Bir de baktılar ki çocuk suyun üzerinde ölü gibi duruyor. Şeyh yüzerek gitti ve onu alıp getirdi, annesine verdi. Sonra, "Ben, onu diri olarak buldum." dedi. Kadın oğluyla birlikte yürüyerek ayrıldı.

58. ANLATI: Şeyh Muhammed eş-Şenbekî şöyle dedi: Şeyhimiz Ebû Bekir b. Hevâra intisabından önce Batâih'de yol kesen bir eşkıya idi. Bir gece bir

kadının kocasına şöyle dediğini duydu: "İbn Hevâra'nın bizi yakalayıp alıkoymaması için burada duralım." İbn Hevâra ağladı ve 37^a "İnsanlar benden korkuyor, ben ise Allah'tan korkmuyorum." deyip tövbe etti. Avanesi de onunla beraber tövbe etti. Sıdk ile Allah'a yöneldi. Allah'a ulaşacak birisine kendisini teslim etme düşüncesi içine doğdu. Irak'ta meşhur bir şeyh yoktu. Rüyasında Nebi (sav) ve Ebû Bekir (ra)'i gördü ve dedi ki: "Ya Rasûlallah! Bana bir hurka giydir." Nebi (as): "Ben senin peygamberimin.", Ebû Bekir'i işaret ederek, "Bu da şeyhindir." buyurdu. Sonra "Ey Ebû Bekir, emrolunduğun gibi adaşın İbn Hevâra'yı giydir." buyurdu. Hz. Ebû Bekir ona tâc ve hurka giydirdi. Eliyle başını okşadı ve alrını sıvazladı. "Allah seni mübarek kılsın." dedi. Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Ey Ebû Bekir! Irak'ta tarikat ehlinin sünnetleri kaybolduktan sonra seninle tekrar canlanacak. Söndükten sonra Allah dostlarından hakikat erbabının feneri aydınlanacak. Irak'ta meşihat makamı kıyamet gününe kadar sende kalacak. Allah'ın meltemi senin zuhurun için esmiştir. Allah'ın nefesleri senin kaim olman için gönderilmiştir." Sonra Ebû Bekir b. Hevâra uyandı, kendisine giydirilen elbise üzerinde, tâc da başındaydı. Ve ben gittim. Sanki ufuklardan şöyle seslenildi: "İbn Hevâra Allah Teâlâ'ya ulaştı." İnsanlar ona doğru akın akın koştular. Allah Teâlâ'ya yakınlık alametleri üzerinde zuhur etti. Rabbinden aldığı haberler yayıldı. Batîha'da olduğu bir gün yanına gitmiştim. Ayaklarının dibinde gözlerini ona dikmiş 37^b yüzlerini yere süren aslanlar vardı.

Biz diyoruz ki: Bu Şeyh Ebû Bekir b. Hevâra, salihlerin büyüklerinden ve tarikatın şeyhlerindedir. Onun yüce makamları, meşhur hâlleri vardır. Irak'ta risâlet şeyhleri ve onların takipçilerinden (Allah onlara rahmet eylesin) sonra meşihati ilk kuran kimse odur. Kısa bilgiler vermeyi tercih ettiğimiz için onun haberlerinden bu kadarıyla yetindik. Şeyh Hevvâriyyûn diye tanınan Kürt kabilesindedir. İleri yaşta vefat etti. Kabri bilinen bir ziyaretgâhtır. Öldüğünde Batîha'nın dört bir yanından cinlerin ağrıları ve bağrıları duyuldu.

EBÛ MUHAMMED EŞ-ŞENBEKÎ

59. ANLATI: Şeyh Ebû Muhammed eş-Şenbekî (Allah rahmet eylesin), bir gün Batîha'da yalnız başına oturuyordu. Yüzden fazla kuş geldi ve etrafına kondu. Sesleri birbirine karışıyordu. Dedi ki: "Ey Rabbim, bunlar benim dikkatimi dağıtıyor." Bir anda hepsi öldü. Dedi ki: "Ben onların ölmesini istemedim." Sonra kuşlar silkinip canlandılar ve kanat çırpıp uçtular.

60. ANLATI: Şeyh Ebû Muhammed ellerinde içki şişesi ve oyun aletle-

ri bulunan bir topluluğa rastladı. 38^a “Ey Allahım, onları bu dünyada iyi yaşattığın gibi âhiretlerini de güzelleştir.” diye dua etti. Bir anda içki suya dönüştü. Allah Teâlâ onlara haşyetini ilka etti. Gözyaşları içinde bağırarak elbiselerini paraladılar ve şişeleri kırıp tövbe-i nasuh ettiler.

61. ANLATI: Şeyh Ebû Muhammed’e müritlerinden bir adam geldi. “Sultan’a haber gönder, bana faydalanacağım bir şey versin.” dedi. Ertesi gün tekrar geldi ve “Efendim, sultana haber gönderdin mi?” diye sordu. Şeyh “Evet.” dedi. Mürit, “Ne dedi?” deyince, şeyh: “Ben onu yaşadığı sürece yaratıklarından kimseye muhtaç etmem.” dedi, şeklinde cevap verdi. Gerçekten de acıktığında Allah onu doyuracak, çıplak kaldığında giydirecek birilerini gönderir, paraya ihtiyaç duyduğunda o istemeden ona ulaştırırdı. Ölünceye kadar bu böyle devam etti. (Allah rahmet eylesin).

Deriz ki: Şeyh Ebû Muhammed eş-Şenbekî, başlangıçta yol keserdi. Bir gece o ve avanesi Şeyh Ebû Bekir b. Hevâra’nın köyünden bir kafileyi çevirdi. Bir kısmını öldürdüler ve mallarını paylaştılar. Şeyhin köyünden 38^b seher vakti geçerken Ebû Muhammed avanesine “Siz gidin, şeyh benim kalbimi esir aldı.” dedi. Avanesi ona, “Biz de seninle beraberiz.” dediler ve beraberlerindeki her şeyi bıraktılar. İbn Hevâra müritlerine şöyle dedi: “Kalkınız duaları kabul olanları karşılayalım.” Sonra gelenler şeyhi gördüklerinde dediler ki: “Ey efendimiz, haram lokma hâlâ karnımızda, kılıçlarımız hâlâ kanlı.” Şeyh, “Onları bırakınız, olduğunuz gibi kabul edildiniz.” dedi. Bunun üzerine tövbe ettiler. Şeyh Ebû Bekir üç gün Ebû Muhammed’in işlerini takip etti. Dördüncü gün şöyle dedi: “Haddâdiye’ye git.” O da denileni yaptı. Şeyh sonra şöyle dedi: “Ebû Muhammed üç günde Allah’a ulaştı.”

Ebû Muhammed’e, “Ne ile ulaştın?” denilince: “Birinci gün dünyayı terk ettim. İkinci gün âhireti, üçüncü gün sadece Allah’ı istedim ve O’nu buldum.” diye cevap verdi. Ebû Muhammed öyle yükseldi ki, Irak’ta tarikati yayma vazifesinde şeyh Hevâra’ye halife oldu. Güzel hâllere, yüce makamlara erişti. Büyüklerden pek çok kişi kendisine öğrencilik yaptı. Bu zâtların arasında Şeyh Ebu’l-Vefâ Tâcu’l-ârifîn’in (Allah onlara rahmet eylesin) dahi bulunduğunu söylersek başka bir şey anlatmamıza gerek kalmaz. Zira fazilet olarak bu yeter.

Zamanımızda kendisine Şeyh Servet el-Kürdî denilen ve 260 yıl yaşayan bir adam vardı. 39^a Vaktinin çoğunu Halep kasabalarından Ravendan’da geçirirdi. Ravendan kalesi Şam Mardin’i olarak adlandırılır. Gerçekten de çok korunaklıdır. Biz 700 yılındaki Tatar istilası sırasında ai-

lemizle birlikte oraya sığınanlardanız. Kardeşlerim ve arkadaşlarım Şeyh Servet ile görüştü fakat ben kendisini görmedim. Onun yeni dişleri ve saçları çıkmıştı. Hâli meşhurdur. Çok sayıda insan onunla ilgili bana haberler verip onun şu sözünü naklettiler: "Şeyh Ebû Muhammed eş-Şenbekî ve öğrencisi Ebu'l-Vefâ Tâcu'l-Ârifîn'e altmış sene civarında hizmet ettim." Ona dediler ki, "Gördüğün bir şeyi anlat." Şöyle dedi: "Sofrayı kurup kaldırmak benim görevimdi. Sofrayı boş asar, dolu indirirdim." Dediler ki, "Sofranın ekmeği nasıldı?" "Kürtlerin ekmeği gibiydi." diye cevap verdi. Kendisini tanıyan ve arkadaşlık edenlerin tanıklıklarına istinaden, Şeyh Servet'in doğruluğu hakkında şüpheye düşülmez. O, bunun akabinde ölmüştür.

EBU'L-VEFÂ TÂCU'L-ÂRİFİN

66. ANLATI: Abdurrahman et-Tafsuncî (Allah rahmet eylesin) şöyle dedi: Kendimde olmadığım bir zaman Kalmînyâ'ya gitmemeyi ve oradakilere yani şeyhimiz Tâcu'l-Ârifîn'e gitme ihtiyacı hissetmediğimi içimden geçirdim. Sonra "Estağfirullah." deyip şeyhin yanına geldim. Beni görünce, "Sen şöyle şöyle mi diyorsun?" diye sordu. "Evet." dedim. "Şimdi hangi vakittir?" dedi. "Öğle vaktidir." dedim. Orta parmağını işaret parmağının üzerine koydu. "Şimdi bak hangi vakittir?" dedi. Bir de baktım ki zifiri karanlıktır. "Şimdi bana göre gecedir." dedim. Yüzüğünü çıkardı ve seccadesinin ucunu kaldırdı. O sırada yüzüğünü elinden düşürdü. "Bak nereye gitti?" dedi. Bir de baktım ki o derin bir çukurun içinde ateştedir. Onun görünüşü beni korkuttu. Şeyh şöyle dedi: "Yemin olsun ki, şayet babanın oğluna şefkati olmasaydı, onun yerinde sen olurdun."

67. ANLATI: Şeyh Ebu'l-Vefâ ölmeden önce zaviyesinin yakınındaki bir ağacın altına geldi, 41^b elini üzerine koydu: "Bas, bas." dedi. Ölünce ağaç kesildi ve ondan bir sanduka ve türbenin kapısı için bir eşik yapıldı. İşte o zaman söylediği şey anlaşıldı.

Deriz ki: Bu şeyh İslâm'ın önderlerindedir. Onun sayısız talebele-ri vardır. Irak'taki şeyhler şöyle derlerdi: "Ondan ilim öğrenen müritlerin arasında on yedi sultan vardır." Batâih şeyhleri şöyle derdi: "Ebu'l-Vefâ'nın zatını anıp, Allah'ın adını yücelten kişi nasıl olur da onun heybeti karşısında saygıyla eğilmez, şaşarız!" Bazıları, "Onun gözleri nasıl olur da öne düşmez." dedi. Ki Irak'ta *Tâcu'l-Ârifîn* adını alan ilk kişi odur. Kerametleri bir kitapta toplanmıştır. en-Nercisiyye denilen Kürt kabilesindedir. Irak'ta Kalmînâ denilen köyde yaşadı ve orada 500'lerden sonra seksen yaşlarının üzerinde vefat etti. (Allah rahmet eylesin).

Müzâkere

Mehmet AKKUŞ*

Bu tebliğinde Prof. Dr. M. Saffet Sarıkaya, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgemizde ve Suriye'nin Şam ve civarındaki yerleşim alanlarında önemli tesirleri olan Rifâî gelenekten gelen Muhammed el-Halîk (Baba Torlak – Baba Dazlak), Ebûbekir b. Hevâra, Ebû Muhammed eş-Şerbekî, Ebu'l-Vefâ Tâcu'l-Ârifîn vs. gibi müvelleh dervişlerin hayatları ve menakıbı hakkında bilgi veren bir müellif ve eserinden bahsetmektedir.

Muhammed b. Ali es-Serrâc'ın önce kısaca hayatı, eserleri ve özellikle de *Tuffâhu'l-ervâh* adlı menakıp kitabı ele alınmaktadır. Şimdiye kadar bu eser hakkında yapılan çalışmalar ele alındıktan sonra, eserin benzer menakıpnameler arasındaki yeri ve önemi anlatılmaktadır. Buna ilave olarak elyazma halindeki eserin iki nüshası belirtildikten sonra, muhtevasının tanıtılmasına geçilmiştir.

es-Serrâc'ın, kendisiyle görüştüğü Sarı Saltuk ve dervişleri hakkında da önemli bilgiler verdiği de bu tebliğde ifade edilmektedir. Yine bunun yanında Menâkıb-nâme geleneği üzerinde durulmuş, Bektâşî geleneği ile söz konusu dervişlerin ilişkilerine temas edilmiştir. Nihayet yukarıda bahsettiğimiz müvelleh dervişler hakkındaki değerlendirmeden sonra, bunların menakıbından misaller verdiği ve Sarıkaya'nın "Anlatı" olarak zikrettiği "Ek" kısım gelmektedir.

M. Saffet Sarıkaya'nın, özellikle 13. asır Anadolu tasavvufu hakkında bilgiler verdiği bu tebliği oldukça önemlidir. Bununla birlikte tebliğde gerek yazma nüshaların tanıtımında, gerek metnin okunması sırasında gözden kaçan bazı hususlar bulunmaktadır:

Bahse konu eserin adının, *Tuffâhu'l-ervâh ve miftâhu'l-erbâh* olması daha uygundur. Çünkü kitabın ismindeki "Ervâh" ile "Erbâh" anlam ve seci bakımından daha doğrudur. Kanaatimce tebliğde okunduğu gibi "İrbâh" olması isabetli değildir.

Elyazma nüsha tanıtımında kullanılan "20x14 cm. dış, 15x9,5 cm. iç ebadında ..." yerine, "20x14(15x9,5) ebadında" şeklinde yazılması tanıtım tekniğine daha uygundur. Yine, "kırmızı cilt bezli" yerine, "kırmızı bez ciltli" denilmeliydi. "Müellif nüshası" yerine, "müellif hattı"; "Müzeyyilü'l-iltibâs" yerine, "Müzilü'l-iltibâs"; "zahiri şeraite" yerine de "zâhir-i şerâte" şeklinde okunmalıydı.

Tebliğin daha Giriş kısmında ve ileriki sayfalarda İbnü's-Serrâc'ın *Tuffâhu'l-ervâh*'ın kütüphane ismi verilmeden sadece, (İbnü's-Serrâc,

* Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Ankara, makkus2@hotmail.com

1315^a; 323^b) şeklinde kaynak gösterilmesi yanlıştır. Mikail Bayram isminin ilk geçtiği yerde "M. Bayram" olarak kaydedilmesi de aynı şekildedir. Yine bir yerde Muhammed eş-Şenbekî, diğer tarafta Ebû Muhammed eş-Şenbekî olmamalıydı.

Ek Metin olarak verilen kısımda da bazı yanlış okumalar olduğu dikkat çekmektedir:

313. Anlatı'daki, "*Hamrîn dağı tarafında Yâkûbâ'nın doğusuna ...*" cümlesindeki "*Yâkûbâ*"nın doğrusu günümüzde de Irak'ta sıkça adı geçen "*Ba'kûba*" adlı yerleşim alanıdır. Aynı şekilde, "*selmalıkta*" kelimesi de her halde "*selamlıkta*" olmalıdır.

314. Anlatı'da geçen, "*Onun makamı Selemye'dedir. Türbesi, Selemye'nin batısına ...*" Arapça yazılışları yakın olduğu için "*Selimiye*" şeklinde okunabilir mi?

Muhtevalarındaki bazı konuların okunması tiksinti ve anlaşılmasında zorluk çekileceği dikkate alınarak, 269., 277. ve 339. Anlatı'lar tebliğ metninden çıkarılmalıdır.

İmlâ birliğinin sağlanması, bazı cümlelerdeki kelime tekrarlarının ve düşüklüklerin giderilmesi için metin tekrar gözden geçirilmelidir.